

УДК 58 (092)

С.І. КУЗНЕЦОВ, О.М. ГОРЕЛОВ

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тимірязєвська, 1

ПРОФЕСОР Ф.М. ЛЕВОН. ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ (до 75-річчя від дня народження)

Висвітлено основні етапи життєвого шляху і наукову діяльність вченого-лісівника, еколога, знаного спеціаліста в галузі створення зелених насаджень в умовах урбогенного і техногенного середовища, професора Ф.М. Левона.

Ключові слова: екологія, охорона довкілля, степове лісорозведення.

Виповнилося 75 років Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України. Підбито підсумки, намічено нові напрями досліджень та перспективи розвитку. Для установи це, можливо, і невеликий термін, але в нього вміщується ціле людське життя, і більшу половину його пов'язав з роботою у Ботанічному саду відомий в Україні та за її межами фахівець у галузі зеленого будівництва та лісорозведення, біологічного захисту навколишнього середовища, доктор сільськогосподарських наук, професор Федір Михайлович Левон.

Народився Федір Михайлович 7 серпня 1938 р. у с. Рокитне Бобровицького (тоді — Новобасанського) району Чернігівської області в родині лісника. Невдовзі родина оселилася на лісовому кордоні край с. Бірки, де і проживала до 1942 р., коли всі 12 прилеглих до лісу сіл спалили німецько-фашистські загарбники. Залишившись без житла,

Ф.М. Левон

родина квартирувалася у с. Нова Басань, а в кінці 1944 р. переселилася в с. Мочалище, в якому батьки облаштували для тимчасового проживання недобудовану хату. У цьому мальовничому селі, оточеному з усіх боків дібровами, гаями і луками, пройшли дитячі та юнацькі роки Федора. Можливо, саме тоді у хлопчика формувалося особливе ставлення до природи і зародилася безмежна любов до лісу.

Початкову освіту Федір здобув у Мочалищанській початковій школі. Умови навчання були надзвичайно складні: не було підручників, зошитів, чорнил, за саморобною партою сиділи по четверо дітей, вчителька працювала водночас з двома класами. Його першою вчителькою була Софія Петрівна Зимбалєвська, мати відомого філолога й літературознавця, професора, заступника голови і секретаря Спілки письменників України у 1994–2008 рр. А.Г. Погрібного. Після закінчення початкової школи Федір продовжив навчання у Пісківській семи-

Ф.М. Левон — студент 5-го курсу УАСГН, 1960 р.

річці, долаючи щоденно разом з іншими дітьми 7-кілометрову відстань. Закінчивши 7 класів з похвальною грамотою, його старший брат Василь (1937 р. н.) вступив до Лубенського лісового технікуму, а Федір продовжив навчання у щойно відкритому восьмому класі. Навчався дуже добре. Його улюбленими предметами були математика і фізика. Брав участь у всіх районних олімпіадах юних математиків та фізиків, завжди виборюючи призові місця. Водночас від батька набирався лісівничих знань, добре розумівся на заготівлі плодів і насіння деревних порід, на роботах з вирощування садивного матеріалу у лісових розсадниках, на визначенні дерев для вирубки під час прохідних і санітарних рубок, на садінні лісу тощо. Навесні 1953 р. йому, восьмикласнику, довірили керувати школярами на роботах із садіння лісу під меч Колесова між селами Піски і Стара Басань. Як юний натураліст Ф.М. Левон був учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки 1954 р. у Москві і був нагороджений бронзовою медаллю.

Закінчивши 1955 р. Пісківську середню школу ім. П.Г. Тичини із срібною медаллю,

юнак вступив до Української сільськогосподарської академії на престижний того часу факультет електрифікації сільського господарства, але після 1-го семестру перевівся на лісогосподарський факультет. У 1957 р. сім'ю Левонів спіткало велике горе. Третього травня у 20-річному віці трагічно загинув старший син Василь, який після закінчення в 1956 р. Лубенського лісового технікуму працював за направленням помічником лісничого у Чивчинському лісництві Жаб'євського лісгоспу (с. Буркут) в Івано-Франківській області.

Наукову діяльність Ф.М. Левон розпочав на третьому курсі у студентському гуртку при кафедрі загального лісівництва разом зі своїм другом і однокурсником В.А. Петренком (у майбутньому — директором Поліського лісгоспу, заслуженим лісоводом України) під керівництвом кандидата сільськогосподарських наук доцента П.М. Мегалінського. Наукові дослідження продовжив під час дипломного проектування під керівництвом завідувача кафедри професора О.Л. Новікова. Після відмінного захисту дипломного проекту на тему «Естественное возобновление дуба в Старо-Крымском лесхозе» був запрошений професором для навчання в аспірантурі при кафедрі загального лісівництва.

Закінчивши у 1960 р. Українську сільськогосподарську академію і отримавши кваліфікацію інженера лісового господарства, Федір Михайлович за призначенням з вересня 1960 р. упродовж року працював помічником лісничого, потім — лісничим у Сімферопольському лісництві, лісничим у Перевальнівському лісництві в Криму, куди був переведений у жовтні 1962 р. для посилення керівництва. Набуті на лісогосподарському факультеті знання, насамперед з лісорозведення і механізації лісогосподарських робіт, він добре закріпив під час машинного садіння лісу на приміській території м. Сімферополь (у районі с. Заводське).

З 1963 р. до 1966 р. Федір Михайлович навчався в аспірантурі при кафедрі лісових культур Української сільськогосподарської академії під науковим керівництвом проф.

Б.Й. Логгінова, оскільки проф. О.Л. Новіков в УСГА вже не працював. У 1969 р. Федір Михайлович успішно захистив в Українській сільськогосподарській академії кандидатську дисертаційну роботу на тему «Опыт создания лесных культур дуба в зоне южных черноземов Украинской ССР».

Після закінчення аспірантури в лютому 1966 р. Федір Михайлович Левон отримав призначення на роботу в Науково-дослідний і конструкторсько-технологічний інститут міського господарства Мінжитлокомунгоспу УРСР (НДКТИ МГ), де впродовж одного року працював молодшим науковим співробітником, а потім — виконуючим обов'язки старшого наукового співробітника у відділі зеленого будівництва. Під час роботи в НДКТИ МГ свої зусилля Федір Михайлович зосередив на наукових розробках з проблем озеленення та комплексного розвитку зелених зон міст УРСР. Разом з науковцями відділу підготував «Рекомендации по ландшафтной реконструкции пригородных лесов методами ландшафтных культур в условиях УССР» (1969) та «Инструктивно-методические указания по ландшафтным рубкам ухода в лесопарках и пригородных лесах УССР» (1969). Будучи людиною комунікабельною, він швидко встановив ділові контакти з Укрзеленбудом, Київзеленбудом, Управлінням зелених зон Мінжитлокомунгоспу УРСР, Діпромїстом, Науково-дослідним і проектним інститутом містобудівництва, провідними вченими ЦРБС АН УРСР — А.М. Гродзинським, Л.І. Рубцовим, Є.М. Кондратюком, М.І. Орловим, М.А. Кохном та ін. У співпраці з відомим ландшафтним архітектором, фундатором комплексного озеленення міст за перспективними планами А.М. Поповим і головним архітектором Діпромїста України М.К. Іванченком він здійснив кілька експедицій та службових відряджень у міста Донбасу та Криму і був співвиконавцем розробки «Основных направлений комплексного развития зеленых зон городов и поселков Украинской ССР на 1971–1980 гг.».

Ф.М. Левон — лісничий Сімферопольського лісництва

Починаючи з 1973 р., життя Федора Михайловича тісно пов'язане з Центральним республіканським ботанічним садом АН УРСР (нині — Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України). З 12 квітня за конкурсом його було зараховано на посаду старшого наукового співробітника у відділ екології та стійкості рослин, а з квітня 1974 р. призначено керівником нової наукової теми «Разработка биологических методов защиты воздуха от вредных газов и пыли, которые выбрасывают предприятия и автотранспорт», запропонованої для виконання в ЦРБС розпорядженням Ради Міністрів УРСР №194-Р від 27.03.1974 р. У повсякденній допомозі і підтримці вже на початковому етапі проявлявся неабиякий інтерес директора саду А.М. Гродзинського до виконання цієї роботи. За його сприяння було оперативно сформовано групу виконавців, закуплено обладнання, укладено договори про творчу співдружність з кафедрою геоботаніки Дніпропетровського державного університету, Науково-дослідним інститутом загальної і комунальної гігієни, Науково-дослідним і проектним інститутом

містобудівництва, розроблено програму широкопланових досліджень. Об'єктами досліджень було обрано деревні насадження в умовах забруднення повітря та ґрунтів викидами автомобільного транспорту, металургійних заводів і теплових електростанцій.

З першого року виконання цієї теми Ф.М. Левонам було розпочато експериментальні роботи на базі Запорізького коксохімічного заводу, укладено господарські договори з електрометалургійним заводом «Дніпроспецсталь» і заводом «Запоріжсталь» у м. Запоріжжі, Побузьким нікелевим заводом, обстежено майже всі металургійні заводи в Україні та в м. Череповці, розташованому північніше від Москви, теплові електростанції. Значну роботу проведено з вивчення забруднення міського середовища вихлопними газами автомобільного транспорту, накопичення свинцю в асиміляційних органах деревних рослин у вуличних насадженнях тощо. З 21 травня 1975 р. Ф.М. Левона згідно з його заявою переведено у відділ дендрології та паркознавства.

У заключному звіті, який було передано в комітет Ради економічної взаємодопомоги (на прохання комітету), вперше узагальнено результати виконаних спільно з кандидатом біологічних наук Г.П. Жулавською фізіолого-біохімічних досліджень реакцій деревних рослин на дію стресових чинників в умовах середовища підприємств чорної металургії. Доведено, що рослини здатні змінювати метаболізм, адаптуватися і зростати в цих умовах. Рослини набувають стійкості за рахунок збереження певної структури протоплазми клітин листків. Упорядкована вода чи та, яка залишилася після дії водовіднімаючих сил, не здатна слугувати розчинником і брати активну участь в обміні речовин. Доведено, що пристосувальна реакція в рослинному організмі завершується формуванням такого типу обміну речовин, котрий характеризується підвищеною інтенсивністю фотосинтезу, з пониженою інтенсивністю дихання, збіль-

шенням вмісту білка і ступеня гідратації біоколоїдів, унаслідок чого відбуваються активні еколого-біологічні реакції.

У районі розміщення згаданих підприємств Ф.М. Левонам здійснено оцінку умов зростання рослин. Зафіксовано високий рівень забрудненості ґрунтів. В умовах експерименту досліджено особливості росту молодих рослин дуба звичайного, горіха волоського, робінії звичайної, маслинки вузьколистої, ялівцю козачого, бузку китайського, свидини на ґрунті, який зазнав впливу пилогазових викидів чорнометалургійного виробництва безпосередньо на промисловому майданчику Запорізького коксохімічного заводу, і на ґрунті без такого впливу за межами міста на території лісового розсадника. Отримані результати засвідчили придатність промислово забруднених ґрунтів на підприємствах чорної металургії в м. Запоріжжі для створення зелених захисних насаджень. Установлено, що основним чинником, який лімітує вирощування деревних насаджень на територіях підприємств чорної металургії, є високий рівень забрудненості повітря біля окремих цехів.

За ініціативою академіка А.М. Гродзинського у 1983 р. було створено лабораторію прикладної екології і Ф.М. Левона призначено її завідувачем. У такому розвитку подій ми вбачаємо роль Андрія Михайловича у становленні нового напрямку екологічних досліджень, орієнтованих на розробку наукових основ створення зелених насаджень в умовах урбогенного і техногенного середовища. А.М. Гродзинський також сприяв співпраці з Ботанічним садом Польської Академії наук у Варшаві впродовж 1986–1990 рр. і здійсненню практичних робіт з біологічного захисту навколишнього середовища шляхом створення захисних і озеленувальних насаджень на Придніпровському хімічному заводі у м. Дніпродзержинськ, Побузькому нікелевому (Кіровоградська обл.), Миколаївському глиноземному, Одеському припортовому заводах тощо.

У грудні 1988 р. Ф.М. Левона за конкурсом було призначено завідувачем відділу дендрології та паркознавства, а лабораторію прикладної екології ліквідовано згідно з наказом директора. На новій посаді Ф.М. Левон здійснив велику науково-організаційну роботу, зокрема у галузі охорони навколишнього середовища. В рамках договору про науково-технічне співробітництво між НАН України і м. Дніпродзержинськ у зв'язку з обґрунтуванням і розробкою заходів з оздоровлення міського середовища Ф.М. Левон провів оцінку загального стану деревних рослин на промисловому майданчику і прилеглих територіях Дніпровського металургійного заводу в м. Дніпродзержинськ. За рівнем накопичення важких металів у фотосинтезуючих органах деревних рослин виділено зони сильного, середнього і слабого забруднення. Для кожної з виділених зон забруднення вперше рекомендовано видовий склад санітарно-захисних насаджень. Вперше спільно з кандидатом архітектури В.І. Мешковою опрацьовано та апробовано методику проектування і створення насаджень колекційного типу як одне з нових рішень в озелененні міст та промислових підприємств. Висвітлено досвід проектування і створення заводського дендрарію у м. Дніпродзержинськ на замовлення Придніпровського хімічного заводу, запропоновано концепцію проектування дендрарію та озеленення території Одеського припортового заводу, обґрунтовано проектні пропозиції і здійснено озеленувальні роботи на Побузькому нікелевому заводі, об'єктах Миколаївського глиноземного заводу тощо.

З позицій системного аналізу Ф.М. Левон оцінив стан і особливості росту соснових насаджень, які зазнавали вплив викидів Луганської ДРЕС, однієї з найпотужніших електростанцій у регіоні. Зафіксовано та описано низку фактів аномального росту органів сосни звичайної: порушення росту верхівкового пагона (явища безперервності росту, утворення 3-хвойних пучків, ви-

кривлення хвоїнок); утворення пучків укорочених пагонів; пробудження бруньок укорочених пагонів; ріст пагонів між мутовками; порушення феноритму (ріст верхівкового пагона із термінальної бруньки в рік її закладки); потовщення до 8–10 мм закінчень коренів, які ростуть вертикально. Це стало підставою для оприлюднення застереження щодо загрозливого характеру факторів впливу на навколишнє середовище поблизу згаданого підприємства і підприємств такого типу взагалі.

У співпраці з вченими Ботанічного саду Польської академії наук у Варшаві (Б. Мольські, В. Хмієлевські, В. Дмуховські) наприкінці 1980-х років проведено визначення вмісту сірки в асиміляційних органах сосни звичайної в лісах восьми областей України. В результаті вперше зафіксовано високий рівень забрудненості природного середовища сірчаними сполуками у правобережній частині України на значній території, яка вважалася однією з благополучних в екологічному відношенні і де проблема боротьби з промисловим забрудненням не була актуальною.

Вперше в Україні в середині 1970-х років Ф.М. Левоном у співпраці з д.б.н. Н.М. Цветковою і к.б.н. Ю.Г. Ковальчуком за сприяння завідувача кафедри геоботаніки і ґрунтознавства чл.-кор. НАН України А.П. Травлєєва в Дніпропетровському державному університеті імені Олеся Гончара вивчено вміст свинцю у фотосинтезуючих органах деревних рослин в умовах міських вулиць та розроблено рекомендації щодо оптимізації міських вуличних насаджень і посилення їх фітомеліоративної ефективності.

За результатами вивчення морфозів і ступеня акумуляції забруднювачів у фотосинтезуючих органах вперше отримано нові дані щодо використання різних видів деревних рослин як біоіндикаторів стану довкілля.

Ф.М. Левон також підбив підсумки 40-річного вивчення досвіду створення лісових і полезахисних насаджень на півдні

України, в тому числі у Володимирівському лісовому масиві Миколаївської області — відомому об'єкті степового лісорозведення. За матеріалами досліджень кореневих систем і щільності ґрунтів розроблено рекомендації щодо поверхневого обробітку ґрунту у міжряддях лісових культур. Отримано нові дані з біології гледичії звичайної, вперше описано і дано оцінку явищам багатостовбурності, виявлено нові симптоми захворювань та ушкоджень, описано різноманіття форм. Засвідчено цінність гледичії звичайної як головного виду (разом із дубом звичайним) при створенні лісових насаджень в зоні південних чорноземів України, доведено перспективність її використання в рекреаційних і міських зелених насадженнях.

На жаль, не все заплановане вдавалося здійснити завідувачу відділу з незалежних від нього причин. Ф.М. Левон у 1993 р. ініціював об'єднання відділу дендрології та паркознавства з відділом зеленого будівництва. 14 січня 1993 р. його призначено завідувачем лабораторії прикладної екології (відновленої після її ліквідації в 1988 р.) у цьому відділі.

У зв'язку з ліквідацією лабораторії прикладної екології в грудні 1994 р. Ф.М. Левона було звільнено з посади завлаба і з 2 січня 1995 р. переведено на посаду старшого наукового співробітника у відділ дендрології та паркознавства за його заявою. Він продовжив діяльність щодо розв'язання проблем екології та охорони навколишнього середовища і підготовки наукових кадрів. Під його науковим керівництвом у 1995 р. аспіранти О.М. Горелов і М.І. Шумик захистили кандидатські дисертації, а два здобувачі — Н.В. Драган і В.М. Дерев'янюк — працювали над темами кандидатських дисертацій.

У квітні 2004 р. Ф.М. Левон захистив докторську дисертацію на тему «Біолого-екологічні основи створення зелених насаджень в умовах урбогенного і техногенного середовища». У листопаді того ж року його переведено на посаду провідного наукового співробітника. У 2008 р. Федору Михайловичу

присвоєно вчене звання професора зі спеціальності 03.00.16 — екологія. Нині він обіймає посаду провідного наукового співробітника у відділі дендрології та паркознавства, керує розділом «Розробка біолого-екологічних основ оптимізації зелених насаджень у м. Києві» в бюджетній науковій темі відділу. У зв'язку з проблемами гіркогокаштанових насаджень ним обґрунтовано і запропоновано нові напрями досліджень, орієнтовані на оптимізацію видового складу гіркогокаштанових насаджень шляхом відбору у міських фітоценозах перспективних за господарсько-цінними ознаками видів та форм деревних рослин роду *Aesculus L.*, які характеризуються високим ступенем толерантності до умов міського середовища і не пошкоджуються чи мало пошкоджуються надзвичайно небезпечним шкідником — каштановою мінуючою міллю. На даний час Ф.М. Левонем виявлено десятки таких індивідумів, з якими ведуться роботи щодо їх репродукції і впровадження в озеленення міста (О.О. Ільєнко), їх місцезнаходження зафіксовано за GPS-навігацією (В.Ф. Левон). Здійснено обґрунтування шляхів удосконалення технології садіння дерев у вуличних насадженнях історичної частини м. Києва, зокрема, доведено важливість таких способів садіння дерев на асфальтованих тротуарах, які б забезпечували якнайефективніше освоєння підасфальтового ґрунтового простору кореневими системами дерев і задовольняли б потребу деревних рослин в елементах мінерального живлення.

За редакцією Ф.М. Левона підготовлено друге перероблене і доповнене видання «Асортименту дерев, кущів та ліан для озеленення в Україні», обсягом 256 ст. (автори С.І. Кузнецов, Ф.М. Левон, В.В. Пушкар). У науковому доробку Ф.М. Левона близько 140 праць, серед яких 8 авторських свідоцтв СРСР на винаходи. Велику увагу він приділяє підготовці наукових кадрів, охоче ділиться з молоддю науковими ідеями. Під його керівництвом підготовлено і захищено за спеціальністю «ботаніка» 6

кандидатських дисертацій: О.М. Горелов (1995), М.І. Шумик (1995), Н.В. Драган (2004), В.М. Дерев'янка (2006), О.О. Горелов (2011), О.О. Ільєнко (2012).

Федір Михайлович багато уваги приділяв вихованню синів, виростив їх порядними, працелюбними та високоосвіченими. Обидва закінчили університет з червоними дипломами, захистили кандидатські дисертації та успішно працюють: старший — Олександр — кандидат біологічних наук за спеціальністю «ботаніка», молодший — Володимир — кандидат хімічних наук за спеціальністю «органічна хімія».

Професор Левон бере активну участь у суспільно-громадському житті. У студентські роки він завідував сектором обліку членів профспілки у профкомі вищого навчального закладу, у НБС ім. М.М. Гришка в 1980–1986 рр. був головою профкому, членом партбюро, а в 1987–1989 рр. — секретарем партбюро. Його найтипівішою рисою як людини і керівника є безмежна любов до людей, захист їхніх інтересів. Чуйність, порядність у стосунках, інтелігентність, повага до чужої думки та інші риси характеру, притаманні цій людині, викликають повагу колег, учнів та друзів. У 2006–2011 рр. Федір Михайлович був членом Спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських та докторських дисертацій за спеціальністю 03.00.16 — «екологія» у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. Наказом міністра його затверджено головою державної екзаменаційної комісії по екології та охороні навколишнього середовища в Державній академії житлово-комунального господарства (нині — Київський університет державного управління і підприємництва) Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Федір Михайлович — член редакційної колегії журналу «Інтродукція рослин», вченої ради НБС ім. М.М. Гришка.

Ф.М. Левона нагороджено медалями «В пам'ять 1500-леття Києва» (1983) та «Ветеран труда» (1987), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (1988), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (1990), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (1992), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (1994), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (1996), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (1998), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2000), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2002), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2004), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2006), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2008), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2010), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2012), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2014), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2016), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2018), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2020), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2022), Почесною грамотою Президиума Академії Наук України (2024).

зидії НАН України з нагоди 75-річчя Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка (2010).

Нині Федір Михайлович плідно працює у відділі дендрології та паркознавства, передаючи багатий життєвий і науковий досвід своїм учням. Він сповнений енергією великих творчих планів і задумів.

Список основних наукових праць Ф.М. Левона

1. Левон Ф.М. Особенности ухода за почвой в междурядьях лесных культур дуба в связи с развитием корневых систем // Изв. вузов. Лесной журн. — 1966. — № 3. — С. 21–25.

2. Левон Ф.М. Опыт создания лесных культур дуба в зоне южных черноземов УССР: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук. — К., 1969. — 26 с.

3. Рекомендации по ландшафтной реконструкции пригородных лесов методами ландшафтных культур в условиях УССР / Левон Ф.М., Шкляр А.С., Куницкая Л.Ф. — К.: Фотопечатная лаборатория НИКТИ, 1969. — 69 с.

4. Инструктивно-методические указания по ландшафтному рубкам ухода в лесопарках и пригородных лесах УССР / А.С. Шкляр, Ф.М. Левон, Л.Ф. Куницкая. — К.: Фотопечатная лаборатория НИКТИ, 1969. — 45 с.

5. Левон Ф.М., Жулавська Г.П. Перспективи вирощування насаджень на ґрунтах, що підлягають впливу пилегазових викидів підприємств чорної металургії // Інтродукція та акліматизація рослин на Україні. — К.: Наук. думка, 1981. — Вип. 2. — С. 92–96.

6. Левон Ф.М. Живые фильтры воздуха // Под знаменем ленинизма. — 1981. — № 11. — С. 59–61.

7. Левон Ф.М. Актуальные вопросы озеленения городских транспортных автомагистралей // Интродукция древесных растений и озеленение городов Украины. — К.: Наук. думка, 1983. — С. 109–115.

8. Левон Ф.М. Мероприятия по оптимизации озеленения на Побужском никелевом заводе // Интродукция и акклиматизация растений. — 1984. — Вып. 2. — С. 47–51.

9. Литвинова Л.И., Левон Ф.М. Зеленые насаждения и охрана окружающей среды. — К.: Здоров'я, 1986. — 65 с.

10. Левон Ф.М., Мешкова В.И. Оптимизация окружающей среды путем ландшафтного формирования территорий промышленных предприятий // Интродукция древесных растений и зеленое строительство. — К.: Наук. думка, 1988. — С. 111–115.

11. Левон Ф.М. Сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.) як біоіндикатор стану природного середовища // Проблеми експериментальної ботаніки та екології рослин. — К.: Наук. думка, 1997. — Вип. 1. — С. 252–262.
12. Левон Ф.М. Рослини культурної дендрофлори в антропогенно трансформованому середовищі // Бюл. Держ. Нікітського ботан. саду. — Ялта, 1999. — Вип. 79. — С. 120–127.
13. Дерев'янюк В.М., Левон Ф.М. Гледичія звичайна (*Gleditsia triacanthos* L.) в лісових культурценозах на південних чорноземах України // Інтрадукція рослин. — 1999. — № 2. — С. 49–53.
14. Левон Ф.М. Вуличні насадження Києва: сучасний стан, шляхи оптимізації // Наук. вісн. НАУ. Лісівництво. — 1999. — № 20. — С. 109–118.
15. Левон Ф.М., Жулавська Г.П. Особливості фізіолого-біохімічних процесів у листках *Populus bolleana* Lauche, *Ulmus pinnato-ramosa* Dieck та *Elaeagnus angustifolia* L. в умовах промислового забруднення середовища // Інтрадукція рослин. — 1999. — № 3–4. — С. 118–124.
16. Левон Ф.М. Дослідження та оцінка особливостей росту сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.) у зв'язку з промисловим забрудненням середовища // Наук. вісн. НАУ. Лісівництво. — 2000. — Вип. 27. — С. 158–168.
17. Дерев'янюк В.М., Левон Ф.М. Гледичія звичайна (*Gleditsia triacanthos* L.) в полезахисних і придорожніх насадженнях Південного Степу України // Інтрадукція рослин. — 2000. — № 3–4. — С. 53–57.
18. Левон Ф.М., Кузнецов С.І. Загальні сьогоденні проблеми озеленення міст в Україні // Міські сади і парки: минуле, сучасне і майбутнє. — Львів: УкрДЛТУ, 2001. — Вип. 11.5. — С. 226–230.
19. Левон Ф.М. Створення зелених насаджень в умовах урбанізованого середовища: вимоги, лімітуючі чинники, шляхи оптимізації // Там само. — 2003. — Вип. 13.5. — С. 157–162.
20. Левон Ф.М. Біолого-екологічні основи створення зелених насаджень в умовах урбогенного і техногенного середовища: Автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук. — Львів, 2004. — 40 с.
21. Левон Ф.М., Кузнецов С.І. Концептуальні аспекти формування міських зелених насаджень у сучасних умовах // Інтрадукція рослин. — 2006. — № 4. — С. 53–57.
22. Левон Ф.М., Дерев'янюк В.М. Про пошкодження рослин гледичії звичайної в насадженнях Південного Степу України // Наук. вісн. НАУ. Лісівництво. Декоративне садівництво. — 2006. — Вип. 103. — С. 315–319.
23. Дерев'янюк В.М., Левон Ф.М. Гледичія на півдні України: Монографія. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 148 с.
24. Левон Ф.М., Шумик М.І., Ільєнко О.О. Гіркокаштан звичайний (*Aesculus hippocastanum* L.) у зелених насадженнях Києва: проблеми та перспективи культури у сучасних умовах // Інтрадукція рослин. — 2007. — № 3. — С. 60–66.
25. Левон Ф.М. Зелені насадження в антропогенно трансформованому середовищі: Монографія. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 364 с.
26. Левон Ф.М., Ільєнко О.О., Левон В.Ф. Кардинальні напрямки поліпшення стану гіркокаштанових насаджень у Києві // Роль ботанічних садів і дендропарків у збереженні та збагаченні біологічного різноманіття урбанізованих територій: Матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 29–31 травня 2013 р.). — К.: НЦ ЕБМ НАН України, ПАТ «Віпол», 2013. — С. 99–101.
27. *Асортимент* дерев, кущів та ліан для озеленення в Україні / За ред. Ф.М. Левона. — 2-ге вид., пер. і доп. — К.: Друк «ЦП «КОМПРИНТ»», 2013. — 215 с.

Рекомендував до друку П.А. Мороз

С.І. Кузнецов, А.М. Горелов

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины,
Украина, г. Киев

ПРОФЕССОР Ф.М. ЛЕВОН.
ЖИЗНЕННЫЙ И ТВОРЧЕСКИЙ ПУТЬ
(к 75-летию со дня рождения)

Освещены основные этапы жизненного пути и научная деятельность ученого-лесоведа, эколога, известного специалиста в области создания зеленых насаждений в условиях урбогенной и техногенной среды, профессора Ф.М. Левона.

Ключевые слова: экология, охрана окружающей среды, степное лесоразведение.

S.I. Kuznetsov, A.M. Gorelov

M.M. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

PROFESSOR F.M. LEVON.
SCIENTIFIC AND A COURSE OF LIFE
(the 75-th anniversary of the birth)

The milestones of a course of life and scientific activity of the scientist-forester, the ecologist, the known specialist in the field of an amenity planting and an afforestation, professor F.M. Levon are elucidated.

Key words: ecology, environment protection, steppe afforestation.